

30 mars 2017

Glimtar av medeltida skrivare

Tack vare Per-Axel Wiktorsson har vi nu möjlighet att komma närmare åtskilliga medeltidsmänniskor och åtminstone få veta en del av vad de sysslade med under sina (i allmänhet) korta liv. Skara stiftshistoriska sällskap har nämligen givit ut hans storverk ”Skrivare i det medeltida Sverige” I-IV.

Tungt vägande inlägg

Detta är även rent bokstavligt talat ett tungt vägande inlägg till Sveriges medeltida kulturhistoria och personhistoria. Jag vet hur det förhåller sig, ty jag har burit de fyra banden i en kasse mellan Villa Elfhög i Trollhättan, där föreningen för Västgötalitteratur höll sitt årsmöte 2016, till Niklas Krantz’ bil, som

Per-Axel Wiktorsson umgås med medeltida skrivares alster och får ut förvånansvärt mycket av sina ingående undersökningar.

lyckligtvis tog denna tyngd resten av vägen hem till Mölndal. Man måste ideligen skifta hand, när man bar böckerna, ty tyngden kändes i rygg och arm. De fyra banden gick i tryck 2015 och omfattar 577, 512, 486 och 447 trycksidor, vilket inalles gör 2022 sidor. Verket skall nog snarare ses som ett uppslagsverk än en bok för sträckläsning. Många av sidorna är bildsidor, som visar medeltida urkunder eller sidor ur medeltida handskrifter.

Ett storverk i fyra band.

Välmeriterad författare

Per-Axel Wiktorsson har lång erfarenhet av medeltida handskrifter. År 1976 blev han filosofie doktor på en avhandling om Södermannalagens B-handskrift. Han var redaktör för ordboken Sveriges medeltida personnamn 1971-1982. Från 1982 till 1994 var han redaktör för Svenskt Diplomatarium vid Riksarkivet, som ger ut våra medeltida brev. Sedermera blev han först universitetslektor (docent) och sedan professor i svenska språket vid Örebro universitet. Han är en av de ledande krafterna inom Svenska Fornskriftsällskapet och har ett

flertal utgåvor av medeltida texter bakom sig. Hans meritförteckning är lång och kan här bara snabbkissas.

Skrivarna träder fram

Hans bokverk väger bokstavligen talat tungt, men viktigare än så är att det väger tungt även bildligt talat. Här får vi alla tillgängliga uppgifter om 935 medeltida skrivare, 765 av dem kända till namnet. Ja, mycket är och förblir okänt vad gäller medeltida förhållanden. Tack vare utmärkta register har man lätt att finna vad man söker. Jag, som bor i Mölndal (tidigare Fässbergs socken), slår givetvis upp ortnamnet Fässberg i registret och finner två medeltida skrivare, närmare bestämt två kyrkoherdar i Fässberg. Anledningen till att dessa uppges vara skrivare är, att de omnämns i var sitt brev. I dessa brev är kyrkoherden i Fässberg den ende omnämnde prästen. På den tiden utförde prästerna alla slags skrivarbeten, ty de var nära nog de enda skrivkunniga. Detta sannolikhetsskäl väger tungt, men det är trots allt ett sannolikhetsskäl och inte något bevis. Under medeltiden kunde i stort sett endast kyrkans män skriva och läsa, men helt ensamma om dessa bokliga konster var de inte. Som forskare lär man sig så småningom att sannolikheten inte alltid sammanfaller med verkligheten. I vissa fall är man berättigad att tala om ”den osannolika verkligheten” för att låna ett uttryck från Olle Holmberg. Wiktorsson har genomgående starka skäl, men ibland måste man trots allt sätta ett frågetecken i kanten.

Många insikter

I de flesta fall har man dock enbart anledning att glädjas över de nya sammanhang, som framgår av Wiktorssons sammanställningar och slutsatser. Vi får veta var och när skrivarna har utfärdat brev och andra urkunder. Wiktorsson hänvisar till alla tidigare utgivna skrifter, i vilka skrivarna omnämns och behandlas. Inte minst som forskningsöversikt är detta tungt vägande inlägg av stort värde. Vi får vidare veta litet grand om vilka ämnen och ärenden, som har sysselsatt dem. Vi får veta hur de skrev. Wiktorsson är en framstående handskriftsexpert, som med stor uppmärksamhet har följt bokstävernans och textens uppbyggnad och utformning. Han sammanställer sina iakttagelser, som ger oss goda insikter i medeltida skrifttradition. Frågan är om inte en grafolog skulle kunna säga något om skrivarnas själsegenskaper. Wiktorsson går inte in på detta ämne, men i de fall, då en skrivare har efterlämnat flera skriftprov, spridda över en längre tid, skulle man kanske kunna dra sådana slutsatser.

Brev från Älvsborg

För att återvända till mina två kyrkoherdar, har bägge, då breven utfärdades, befunnit sig på Älvsborgs slott. Detta område hörde inte till deras pastorat utan bör på den tiden ha varit en del av Örgryte socken, men slottet var ju ett säte för förvaltning och uppbörd. Män i ledande ställning hade därför ibland ärende dit. Innan Mölndalsborna började ”åka te sta'n” (Göteborg), har de alltså tagit sig till Älvsborg (och givetvis även Nya Lödöse).

Intressanta teckningar

Många av urkunderna har fotograferats, och läsarna kan på detta sätt ta del av texten, men i texten finns även små teckningar av stort intresse. Somliga är snarast ett slags ornament, som kan jämföras med stenhuggeriarbetena i vissa medeltidskyrkor. Wiktorsson har gjort forskningen en stor tjänst genom att återge dessa teckningar i tryck. Förhoppningsvis skall någon eller några konsthistoriker inte kunna låta bli att söka efter ursprung eller motsvarigheter till dessa teckningar inom den kyrkliga konsten. Framför andra har dock kyrkohistorikerna mycket att hämta. Det övervägande flertalet skrivare är ju präster. Här får vi

veta mer om dem. Även hembygdsforskarna har dock mycket att hämta. Här möter många av de prästmän, som har varit verksamma i våra socknar. Här får vi dessutom veta litet mer om dem. Prästerna blir ju på detta sätt litet mer än ett namn.

Översätt till svenska

Wiktorssons bok visar hur mycket man kan få ut genom förnyad och fördjupad källforskning. Den visar oss betydelsen av våra bevarade brev och urkunder, som ges ut i Svenskt Diplomatarium. Tyvärr är de första delarna av denna källutgåva hopplöst föråldrade. De äldsta breven skulle behöva ges ut på nytt. (Så har danskarna för länge sedan gjort.) Framför allt borde samtliga brev översättas från latin till svenska. Danskarna har översatt sina medeltidsbrev, och detta är mycket bra gjort. Allt färre läser latin i gymnasiet, och för att läsa medeltidsbrev räcker det inte att ha läst latin på gymnasiet. Själv läste jag latin två terminer på universitetet, men jag har ändå ibland visst besvär med vissa brev, eftersom meningsbyggnaden är tillkrånglad, uttrycksätten invecklade eller krystade och så vidare. Kort sagt har skrivarna ofta velat visa sig duktiga och högutbildade genom att krångla till alltsammans. Sentida byråkrater har som bekant gjort på samma sätt, varför även sentida lagar och förordningar kan vara svårbegripliga och svårtillgängliga, fastän de är skrivna på svenska. I våra dagar har vi medeltidshistoriker, som inte kan latin, vilket innebär att de inte kan ta del av många viktiga källor. Wiktorsson fäster med sitt storverk uppmärksamheten på medeltidsbrev. Inte minst åt hembygdsforskningen har de mycket att ge, men alla slags forskare kan plocka värdefulla upplysningar ur dem.

*Medeltida skrivare – läst och inte glömd
ens i våra dagar.*

Läs vidare

Wiktorssons bibliografi finns på nätet:

http://www.ibg.uu.se/digitalAssets/79/a_79634-f_wiktorsson-skrifter.pdf

Skara stiftshistoriska sällskap finns på nätet:

<http://www.skarastiftshistoriska.nu/butik/produkter/skrivare-i-det-medeltida-sverige/#>

Alla medeltidsbrev (även de ännu outgivna) kan numera framsökas digitalt med åtminstone sammanfattning på svenska:

<https://sok.riksarkivet.se/SDHK>

Där finns även bilder på breven:

https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/Sdhk_11010.jpg?beta=true#?s=0&cv=0&c=0&m=0&z=-2260.8036%2C-161.7778%2C8889.6072%2C3235.5556

Danskarna har liknande service:

[\(http://diplomatarium.dk/](http://diplomatarium.dk/)

Jag tackar JBLD Strömberg för dessa näthänvisningar.

Lars Gahrn